

BADANIA KONSERWATORSKIE

KOŚCIÓŁ PW. WNIEBOWZIĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W RAWIE MAZOWIECKIEJ

Opracowanie:

Stacco Art Monika Bystrońska – Kunat
konservator zabytków – malarstwo i rzeźba polichromowana
(nr dyplomu UMK Toruń 2410)
Narutowicza 116A m.10, 90-145 Łódź
603 882 420

Łódź, kwiecień 2024

Adres obiektu:

Ul. Ks. I. Skorupki 3, 96-200 Rawa Mazowiecka

Zleceniodawca:

Dom Zakonny Zg. Męki Jezusa Chrystusa OO. Pasjonistów ul. Ks. I. Skorupki 3, 96-200 Rawa Mazowiecka

Wykonawca badań konserwatorskich:

mgr Monika Bystrońska – Kunat
konserwator malarstwa i rzeźby polichromowanej, nr dyplomu: UMK Toruń 2410

Zakres badań konserwatorskich:

Badaniami objęto wszystkie elewacje kościoła.

Mają one na celu ustalenie stratygrafii warstw oraz zachowanego, najstarszego opracowania elewacji. Dokumentacja obejmuje oględziny obiektu z wykonaniem odkrywek i pobraniem materiału do analizy, dokumentację fotograficzną i opisową stanu zachowania, analizy stratygraficzne i omówienie badań z zaleceniami konserwatorskimi. Z wykonanych badań w obiekcie sporządzony zostanie program prac konserwatorskich i restauratorskich.

Podstawa opracowania:

- karta zabytku wpisanego do rej. zab. pod nr A/235 w 1967 r., sporządzona przez E. Bonusiak, J. Pietrzak, kwiecień 1991 r.
- badania konserwatorskie „in situ” wykonane przez autorkę opracowania w marcu i kwietniu 2024 r.
- dokumentacja fotograficzna i opisowa wykonana przez autorkę opracowania w marcu i kwietniu 2024 r.
- badania próbek w naszlifach wykonane przez Katarzynę Przesmycką, konserwatora zabytków - rzeźba kamienna i elementy architektoniczne (nr dyplomu UMK Toruń 2431), w kwietniu 2024 r.

Spis treści:

1. Historia i opis obiektu.
2. Stan zachowania i przyczyny zniszczeń zabytku.
3. Badania konserwatorskie obiektu.
4. Wnioski i założenia konserwatorskie.
5. Program prac konserwatorskich i restauratorskich.

1. Historia i opis obiektu.

Kościół wraz z klasztorem wpisane zostały do rejestru zabytków A/ 235 w 1967 r.¹ Parafia erygowana była w XIV w., a drewniany kościół ufundowany w 1353 r. Po pożarze w XVIII w. został odbudowany i prezbiterium może pochodzić z tego okresu. Obecny kościół datowany jest na rok ok. 1790. Pierwotnie kościół wraz z klasztorem należał do OO. Augustianów. Po powstaniu styczniowym został im odebrany i przejęty przez OO. Pasjonistów. Odnawiany był w roku 1852, 1853, 1925, 1957 – 59 (prace elewacyjne), 1980 (modernizacja krypt) i w ostatnich latach (2003 – prace elewacyjne). Kościół jest późnobarokowy, orientowany. Połączony łącznikiem z klasztorem (strona północna) w formie krytego przejścia z galerią, tworzy jednorodne zabudowanie. Wejście z klasztoru prowadzi na emporę w prezbiterium. Bryła kościoła jednonawowa z dominującą trzykondygnacyjną wieżą fasady. Prostokątna zakrystia od strony północnej, przy trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Wymurowany z cegły i tynkowany. Więźba drewniana, dach wielopołaciowy, kryty blachodachówką, pierwotnie dachówką. Wieżyczka z sygnaturką nad nawą. Fasadę obiega belkowanie w postaci gzymsu koronującego i podokapowego, szerokie, profilowane. Ściany prezbiterium oskarpowane, narożniki nawy z pilastrami, których bazy mają wysokość wysokich cokołów, lekko wysuniętych i zaakcentowanych profilowaniem. Prosty cokół obiega całą elewację. Głowice pilastrów stanowią jednocześnie belkowanie, które okala cały kościół. Otwory okienne w opaskach, zamknięte łukiem, profilowane listwy pod parapetem. Szklenie w stalowych ramach dzielonych szprosami na kwatery stanowi zewnętrzną ochronę dla wewnętrznych witraży. Niewielkie otwory okienne wysokiego podpiwniczenia - krypt, w przyziemiu, kwadratowe, zamknięte łukiem odcinkowym, ze ślusarką krat, w szkleniu wycięte otwory wentylacyjne. Okna zakrystii drewniane, wymienione, w parterze zabezpieczone metaloplastyką w postaci kutej, dekoracyjnej kraty. Wejście przez kruchty. Główne i dwa boczne z portalami z piaskowca, dekorowanymi niewielkim profilowaniem z wysuniętym uszami narożników nadproża. Stolarka drzwiowa zachowana w wejściach bocznych i małym, gospodarczym (boczne zakrystii). Drzwi główne kościoła i od zakrystii, pod łącznikiem wtórne, wymienione. W drzwiach głównych skrzydła podzielone na liczne, niewielkie płyciny, powierzchnia zabezpieczona łuszczącym się lakierem. Drzwi zakrystii pod łącznikiem z klasztorem jednoskrzydłowe z podziałem na cztery prostokątne płyciny, pokryte lakierobejcą. Drzwi gospodarcze od strony zachodniej części kościoła z łącznikiem zachowane, z drewnianych szerokich desek w układzie pionowym, na dwóch zawiasach pasowych, u dołu duży metalowy okapnik z blachy, zamknięcie na zawias z kłódką. Drzwi obecnie eksponowane w surowym drenie, niezabezpieczonym. Drzwi do dwóch bocznych krucht pierwotne, dwuskrzydłowe, z dekoracją w postaci skośnie ułożonego opierzenia, tworzące w całości formę rąbu. Listwy mocowane za pomocą metalowych guzów. Listwy

¹ Karta zabytku: E. Bonusak, J. Pietrzak, kwiecień 1991 r.

przymykowe prosta, prawdopodobnie wtórne. W dolnej części skrzydeł drzwiowych pionowe żłobkowania. Uchwyty do otwierania drzwi w formie gałek odlane w metalu o dekoracyjnych, powtarzalnych formach, mocowane w każdym skrzydle (4 szt.)

Ponad drzwiami głównymi fasady frontowej wysunięty, płaski daszek z obróbką blacharską, profilowany o barokowej stylistyce łamanego łuku, w podniebiu inskrypcja z datą i symbolem "IHS". Powyżej kamienna tablica z inskrypcją i nisza w analogicznej formie do okien, zamkniętej łukiem, z opaską. W niszy kamienna rzeźba przedstawiająca Marię, ustawiona na postumencie z piaskowca. Nisza zamknięta łukiem, ponad którym widnieje inskrypcja z datami powstania kościoła i kolejnych renowacji. Ponad inskrypcją, w osi środkowej fasady, belkowanie obiegające elewację powtarza formę łuku niszy. Najwyższą kondygnację wieży fasadowej, a zarazem całej bryły kościoła, stanowi dzwonnica z otworem wypełnionym żaluzją. Powyżej gzyms podokapowy drewniany. Ponad wejściami krucht analogiczne nisze z opaskami. W nich rzeźby świętych biskupów, drewniane. Ponad niszami naczółki w formie pełnego łuku profilowanych odcinków gzymsu.

Elewacja wschodnia z niszami. Wyższa z blendą, powtarza formę okien z opaskami i parapetami. Poniżej nisza z profilowaną opaską o wykroju niepełnego łuku, w niej obraz. Otwór zabezpieczony ślusarką - szkleniem w stalowych ramach ze szprosami.

Wtórna dobudówka wejścia do krypt - piwnic w elewacji południowej kościoła.

Sklepienie kolebkowe na gurtach. Ściany nawy wsparte filarami przyściennym. Wewnątrz późnobarokowe wyposażenie.

2. Stan zachowania i przyczyny zniszczeń zabytku.

Kościół poddawany był wielokrotnym remontom elewacji. Podczas ostatniej został w całości wtórnie otynkowany i malowany w detalach architektonicznych. Widoczne są użyte podczas remontu współczesne materiały, nie zgodne z wymogami prac w obiektach zabytkowych np. tynki akrylowe, plastikowe siatki pod narzut tynku, aluminiowe listwy narożnikowe.

Zewnętrzne opracowanie wszystkich elewacji stanowi obecnie tzw. „baranek”. Charakterystyczny chropowaty tynk został wykonany najprawdopodobniej metodą natryskiwania. Detale architektoniczne w postaci gzymsów i opasek zatarte zostały gładkim tynkiem, a następnie wymalowane białą farbą. Oryginalne, gładkie i wyraźnie zarysowane profilowania gzymsów zostały wyoblone w skutek złożenia warstw cementowych wypraw oraz farb. Nowe tynki pokrywają całe powierzchnie ścian zewnętrznych. Taka ekspozycja elewacji w obiektach zabytkowych powoduje utratę ich walorów historycznych, artystycznych i estetycznych. Wobec powyższego kościół sprawia wrażenie nowszej budowli niż w istocie jest. Wierzchnie tynki są mocne i szczelnie pokrywają mur. Widoczne są powstające liczne ubytki i rozwarstwienia, głównie tynku wierzchniego „baranek”

założonego na siatkę odpajającą się ze zbyt mocnym tynkiem od podłoża zróżnicowanych warstw spodnich. Warstwy obecnych wymalowań odpajają się z detali architektonicznych. Na ścianach wewnętrznych kościoła widoczne są silne zniszczenia, na które niewątpliwie ma wpływ sposób współczesnego otynkowania elewacji bardzo mocnym i szczelnym tynkiem. Na ścianach widoczna jest, bowiem wyraźna linia zniszczeń odpajającego się i zdeintegrowanego tynku. Jest to linia podciąganej z gruntu wody, która znajduje możliwość ujścia przez mniej szczelne, słabe tynki ścian wewnętrznych. Niestety wtórne, szczelne tynki cementowe (wcześniejsze) i akrylowe (obecne) elewacji zewnętrznych uniemożliwiają wnikliwe badania stanu zachowania pierwotnych tynków i cegły, a tym samym ich zawilgocenia. Niewątpliwie zawilgacanie muru i stworzenie poziomej bariery przeciwwilgociowej stanowi najważniejszy problem konserwatorski, który zaobserwowano w obiekcie. Problematyka zawilgocenia w największym stopniu występuje w wysokich piwnicach kościoła. Widoczne są tu duże odspojenia tynku i wysolenia. Na stan zachowania i pogłębienie problemu miał również wpływ brak odpowiedniej wentylacji.

Powierzchnia wtórnych tynków elewacji jest bardzo silnie zabrudzona. Uległy one zniszczeniu na skutek oczywistego działania czynników atmosferycznych – wody opadowej, wilgoci z powietrza, dużych różnic temperatury oraz naprzemiennych cykli zamarzania i rozmarzania wody w strukturze materiału w okresach zimowych. Woda opadowa powoduje wypłukiwanie spoiwa. Zamarzanie wody w strukturze materiału powoduje wzrost jej objętości, a co za tym idzie rozsadzanie zaprawy. Powstają pęknięcia, odspojenia od podłoża, dezintegracja struktury, a w konsekwencji odpadanie kawałków tynku i powstanie rozwarstwień i ubytków. Tynki elewacji zaczynają mieć coraz większą tendencję do odpajania. W wyniku starzenia się materiału następują zniszczenia strukturalne w postaci spękań, włoskowatych zarysowań i odspojen na całej powierzchni elewacji. Takie miejsca narażone na szczególne opłukiwanie wodą sprzyjają penetracji wody w głąb elewacji, co prowadzi do dalszych zniszczeń, w tym tynków oryginalnych, zachowanych na cegle.

Na powierzchni elewacji widoczny jest silny atak mikroorganizmów.

Znaczącą przyczyną zniszczeń elewacji obiektów zabytkowych jest zawilgocenie: woda opadowa i gruntowa, z zawartymi w niej związkami chemicznymi, wnika w tynki i mury.

Stałe zawilgocenie stanowi doskonałe warunki dla rozwoju mikroorganizmów tj. glony, grzyby, mchy i porosty. Wydzielają one kwasy organiczne, które choć są słabsze od nieorganicznych, także niszczą strukturę muru. Porastając powierzchnię przyczyniają się również do jej zawilgacania. Glony i porosty powodują zniszczenia mechanicznie poprzez wrastanie w szczeliny tynku. Odspojony tynk wykrusza się i odpada. Zmieniają także kolorystykę powierzchni. Zielony i żółty nalot na powierzchni elewacji obiektu świadczy o rozwoju mikroorganizmów.

Na stan zachowania kościoła niewątpliwie mają wpływ warunki atmosferyczne np. śnieg, deszcz, wiatr, mróz, ale również zanieczyszczenia powietrza w postaci gazów i spalin. Elewacje pokrywają również szare do czerni nawarstwienia powstałe na skutek osadzania się kurzu oraz sadzy. Skład chemiczny zanieczyszczeń powietrza negatywnie wpływa na stan zachowania elewacji budynków. Zanieczyszczenia osadzają się na powierzchni, często w grubej warstwie powodują zabrudzenia powierzchni tłustym, czarnym nalotem. Woda opadowa powoduje migrację szkodliwych czynników chemicznych z powietrza w strukturę muru.

Pokrycie dachu i obróbki blacharskie były sukcesywnie wymieniane i są w dobrym stanie. System odprowadzania wody z dachu rynnami spełnia swoje zadanie. Wokół budynku znajduje również opaska z przepuszczalnym żwirkiem. Zawilgocenie piwnic i widoczna, wysoka granica zawilgocenia murów wewnątrz nawy kościoła świadczą jednak o istniejącym problemie penetracji wody w głąb murów, który na etapie prac remontowych musi zostać odpowiednio zdiagnozowany i wyeliminowany. Stan wewnątrz odzwierciedla zniszczenia zewnętrzne elewacji, pomimo, iż obecnie nie widoczny. Pokrywająca obecnie elewacje kościoła szczelna obrzutka cementowa i akrylowa utrudnia ocenę stanu zachowania substancji zabytkowej. To swoisty parawan dla zniszczonego mineralnego tynku pierwotnego. Proces jego niszczenia może jednak wciąż postępować i sukcesywnie się pogłębiać. Na etapie wstępnych badań nie jest możliwa ocena stanu zachowania oryginalnej struktury muru i jego opracowania. Założyć można, że zniszczenia tynku pierwotnego są bardzo duże. Zróżnicowanie lokalnych napraw w wykonanych odkrywkach sugeruje, iż przed podjęciem ostatnich zewnętrznych prac tynkarskich elewacje znajdowały się w złym stanie zachowania. Zniszczenia zapraw mineralnych pomiędzy cegłami, szczególnie strefy przyziemia oraz mineralnego tynku wierzchniego, najstarszego opracowania elewacji, musiały powstać przede wszystkim z powodu podciągania kapilarnego wody gruntowej. Woda zawierająca w sobie rozpuszczone związki chemiczne, popularnie zwane solami, wznosi się w cienkich kapilarach na znaczną wysokość. Następnie, wskutek odparowania, związki chemiczne krystalizują na powierzchni materiałów porowatych lub tuż pod nią powodując mechaniczne mikrouszkodzenia ich struktury. Zniszczenia spowodowane przez te procesy są bardzo duże. Wspomniana obrzutka cementowa i akrylowa na siatce utrudniają dyfuzję pary wodnej. Po odstonięciu warstw oryginalnych na elewacji zaobserwujemy najprawdopodobniej rozwarstwienia i osypywanie się tynku, ubytki odsłaniające zniszczoną cegłę również wyższych partii budynku.

Obecna ekspozycja elewacji w znacznym stopniu ogranicza estetyczny odbiór obiektu.

Stolarka drzwiowa z licznymi uszkodzeniami mechanicznymi. Wtórna stolarka zakłóca spójny, estetyczny wygląd zabytkowej formy trzech portali elewacji. Zniszczona zewnętrznie w skutek działania niszczących czynników atmosferycznych. Zachowana stolarka drzwi krucht z dużą ilością

warstw wtórnych nawarstwień zacierających ślad stolarskiego opracowania drewna. Farba jest silnie złuszczone, z ubytkami. Odstonięte drewno ulega korozji.

Elementy metalowe również z zatartą formą dekoracyjną odlewu przez założenie dużej ilości wtórnych powłok malarskich.

Kamienne portale z ubytkami i uzupełnieniami kamienia w postaci barwionych kitów.

Rzeźby z wtórnym, łuszczącym się opracowaniem malarskim. Stan zachowania, na tym etapie badań jest trudny do ustalenia.

Metalowe elementy ślusarki są skorodowane, szklenie z pęknięciami.

Na elewacji widoczne są przewody instalacji, zamontowane zostały megafony.

Elewacja zachodnia z wejściem głównym kościoła.

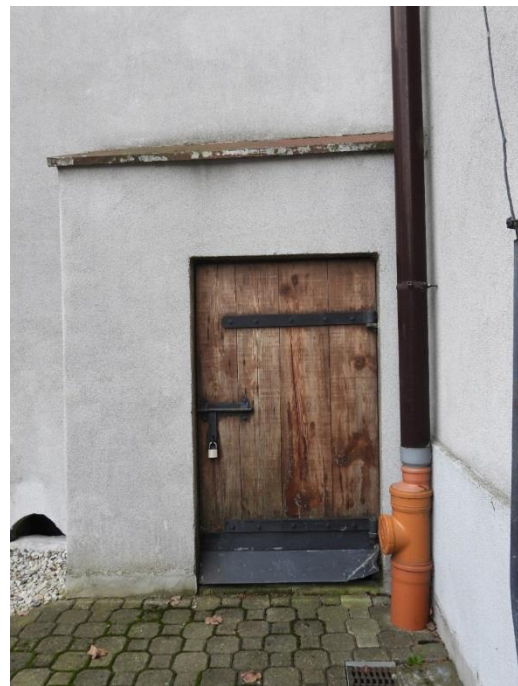
Elewacja zachodnia i południowa.

Elewacja zachodnia z cofniętym przed bryłą wieży fasadowej wejściem do krużdy strony północnej kościoła.

Łącznik północnej strony kościoła z klasztorem. Elewacja zachodnia. Zakrystia.

Wejście gospodarcze w elewacji zachodniej prostokątnej bryły budynku kościoła mieszczącej zakrystię.

Elewacja północna kościoła. Szklenie zabezpieczające od zewnątrz witraże kościoła.

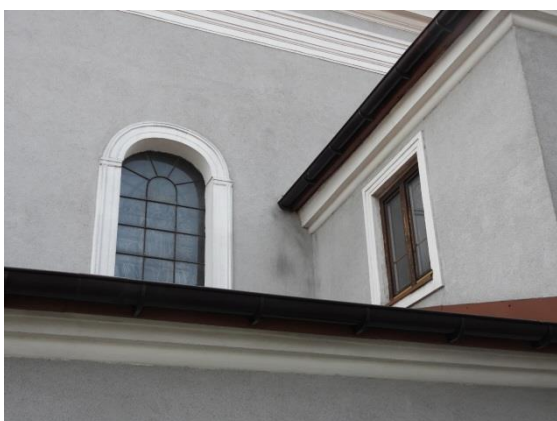
Dobudowane zadaszenie zejścia do krypt - piwnic kościoła.

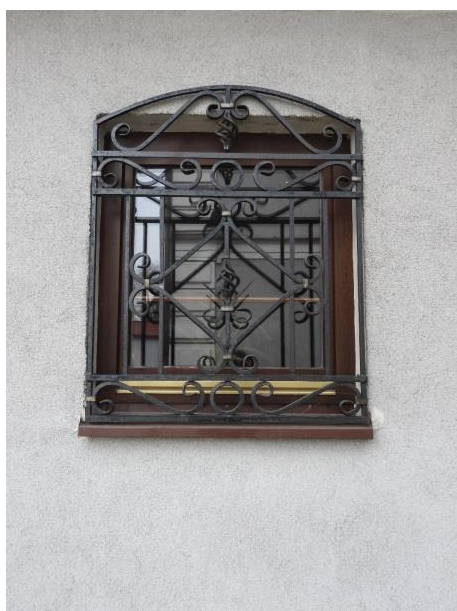
Elewacja północna i wschodnia kościoła z widocznym klaszturem i parkanem.

Strona północna kościoła. Elewacje wschodnie kościoła i łącznika.

Okno nawy nad zakrystią, okno łącznika i okna zakrystii.

Wtórne okna i drzwi zakrystii.

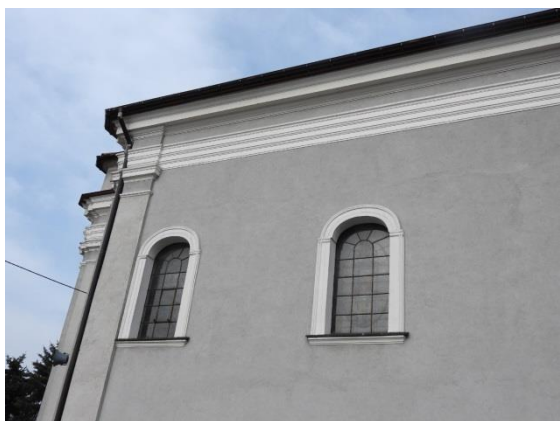

Elewacja wschodnia i południowa kościoła.

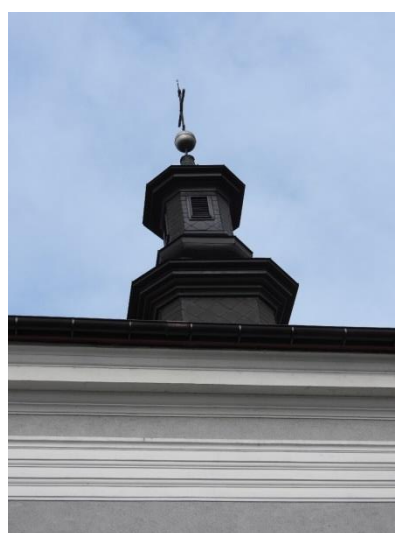

Elewacja wschodnia kościoła z niszą z obrazem, zabezpieczoną kratą ze szkleniem.

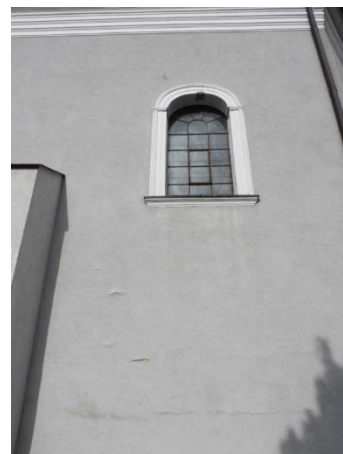

Elewacja południowa kościoła i jej poszczególne części.

Elewacje południowa i zachodnia kościoła. Sygnaturka.

ZNISZCZENIA OBIEKTU

Spękania, rozwarstwienia tynków elewacji. Na elewacji siatka budowlana.

Zacieki, czarny nalot, spękania i rozwarstwienia, ubytki w partiach detalu architektonicznego.

Spękania i odspojenia tynku. Użyte profile aluminiowe.

Widoczny wykwit mikroorganizmów pod siatką i tynkiem akrylowym.

Mikroorganizmy i zabrudzenia na elewacji.
Spękania, odspajający się tynk z ubytkami detali architektonicznych.

Ograniczona wentylacja wnętrza kościoła. Opaska ze żwirku wokół kościoła.

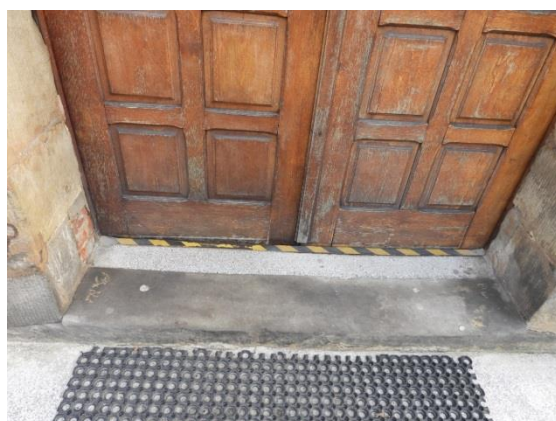
WEJŚCIE GŁÓWNE W ELEWACJI ZACHODNIEJ.

Nad wejściem płyta kamienna pełniąca funkcję zadaszania, wycięta w formę łamanego łuku. W podniebiu zadaszania wycięty w kamieniu symbol „IHS” i data AD 1853.

Lokalne uzupełnienia piaskowca.

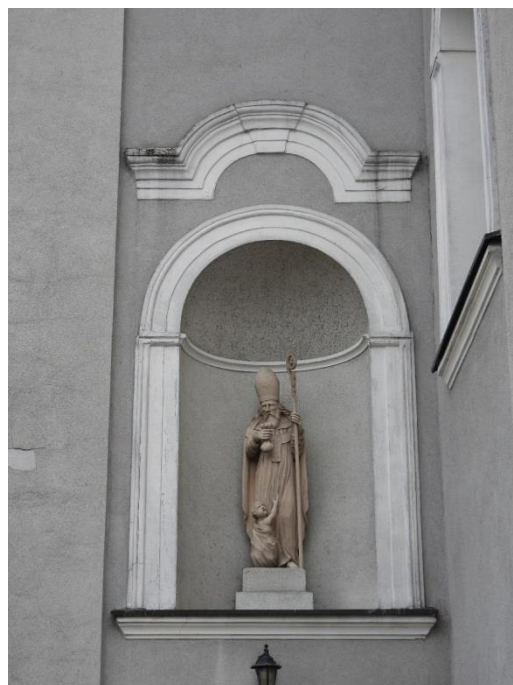

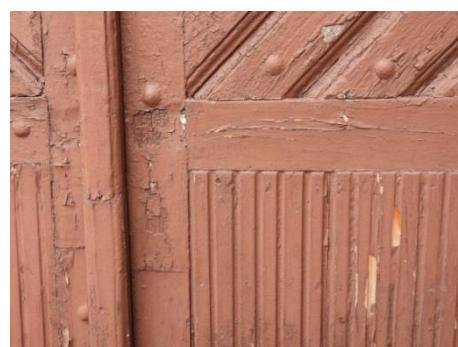
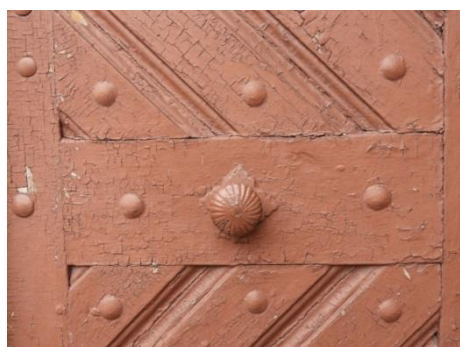
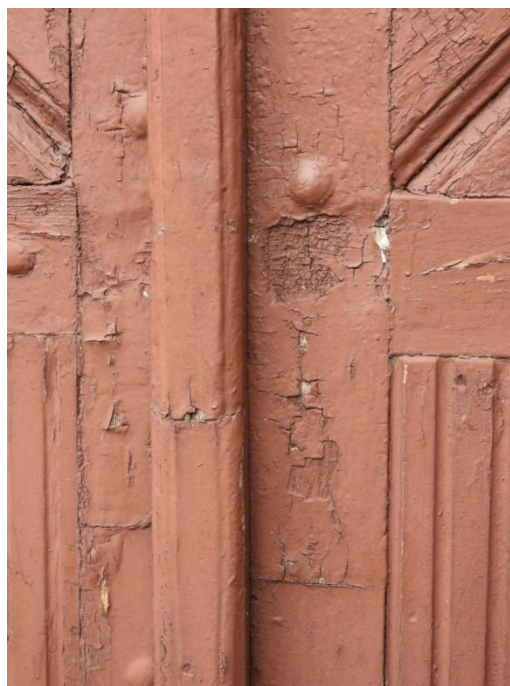
Zniszczenia wtórnej stolarki drzwiowej.

Drewniane rzeźby elewacji.

WEJŚCIE BOCZNE W ELEWACJI PÓŁNOCNEJ.

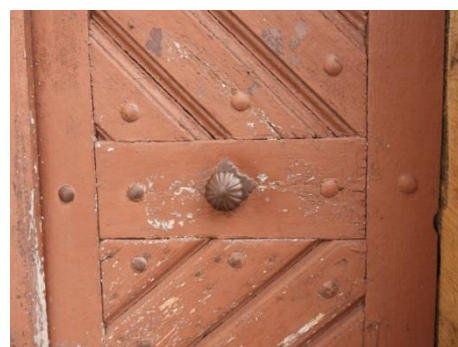
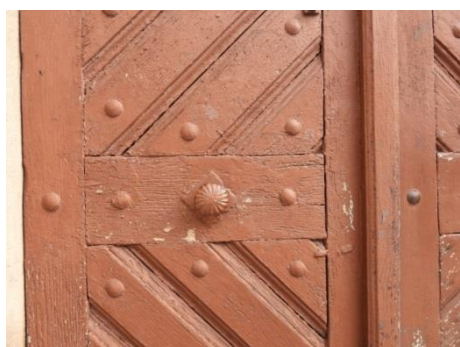

Stolarka oryginalnych drzwi kruchty kościoła.

WEJŚCIE BOCZNE W ELEWACJI POŁUDNIOWEJ.

Zniszczenia wtórnej stolarki drzwiowej.

3. Badania konserwatorskie obiektu.

Przeprowadzone badania konserwatorskie, w tym stratygraficzne, miały na celu ustalenie pierwotnego opracowania elewacji kościoła. Podczas badań wykonano szereg odkrywek sondażowych, w tym stratygraficznych „in situ”. Następnie pobrano, z części wykonanych odkrywek, materiał w postaci próbek tynku i zapraw w celu poddania ich obserwacji mikroskopowej i ewentualnym dalszym badaniom chemicznym. Pobrany materiał badawczy pełnił funkcję porównawczą dla badań „in situ”. Wykonano dokumentację fotograficzną obiektu, w tym z wykonanych odkrywek. Zebrano informacje o obiekcie i prowadzonych w nim remontach, przeanalizowano materiał i porównano ze stanem istniejącym.

Ze względu na szczelne, mocne tynki cementowe, na tym etapie badań, nie jest możliwe wykonanie pełnych badań oryginalnego opracowania elewacji i konieczne jest rozszerzenie zakresu podczas wykonywania prac w obiekcie. Konieczne jest zbadanie struktury muru i zapraw, w tym ich składu jakościowego i ilościowego.

Archiwalna fotografia kościoła. 1937 r.

STRATYGRAFICZNE BADANIA SPECJALISTYCZNE:

Materiał do poszerzonych badań kościoła został pobrany z wybranych odkrywek, wykonanych podczas badań „in situ” z elewacji kościoła. Badania specjalistyczne prowadzone były przez konserwatora zabytków ze specjalizacją w dziedzinie konserwacji i restauracji rzeźby kamiennej i detali architektonicznych Katarzynę Przesmycką i stanowią integralną część niniejszego opracowania. Próbkę do badania stratygrafii warstw w naszłifie zatopiono w tworzywie sztucznym i zeszlifowano w celu określenia układu stratygraficznego pod mikroskopem. Rozszerzenie badań ma na celu potwierdzenie układu warstw stwierdzonego podczas badań „in situ”. Kolejność warstw przedstawiono na fotografiach zamieszczonych w opracowaniu.

Zalecane jest wykonanie poszerzonych badań tynku podczas wykonywania prac. Badania tynków umożliwią określenie rodzaju i technicznych parametrów, pozwalając ustalić ich wytrzymałość, a co za tym idzie, proces postępowania w drodze prac restauratorskich. Podobne możliwości poznania substancji zabytkowej umożliwiają wyniki badań zawilgocenia i zasolenia tynków. Proces badawczy i wyniki będą stanowiły podstawę podczas prac w obiekcie.

BADANIA STRATYGRAFICZNE:

ELEWACJA ZACHODNIA – FRONTOWA:

DREWNIANY GZYMS:

Znajduje się jedynie pod obróbką blacharską wieży elewacji frontowej.

PRÓBKA NR 12.

Gzyms wieńczący, drewniany. W przekroju zidentyfikowano pięć warstw:

- 1 - drewno,
- 2 - biel,
- 3 - przeświecalna, mleczna warstwa,
- 4 - biel,
- 5 - zabrudzenia powierzchniowe

Na elewacji inskrypcja z informacjami dotyczącymi budowy i renowacji kościoła ponad niszą i tablica z piaskowca z wykutymi literami inskrypcji poniżej niszy.

Kamienny, malowany wtórnie daszek ponad portalem z wyrytą datą i symbolem.

Rzeźba kamienna (wapień), wtórnie malowana, na postumencie z piaskowca z wykutą inskrypcją.

PRÓBKA NR 14.

Rzeźba Marii, kamienna. W przekroju zidentyfikowano pięć warstw:

- 1 – kamień (wapień pińczowski),
- 2 – biała warstwa malarska,
- 3 – zabrudzenia,
- 4 – é cru,
- 5 – biała warstwa.

ELEWACJA ZACHODNIA, STRONA PÓŁNOCNA:

PORTAL KAMIENNY (PIASKOWIEC), PÓŁNOCNY – WEJŚCIE DO KRUCHTY

ODKRYWKI, LEWA STRONA PORTALU:

ODKRYWKI, PRAWA STRONA PORTALU:

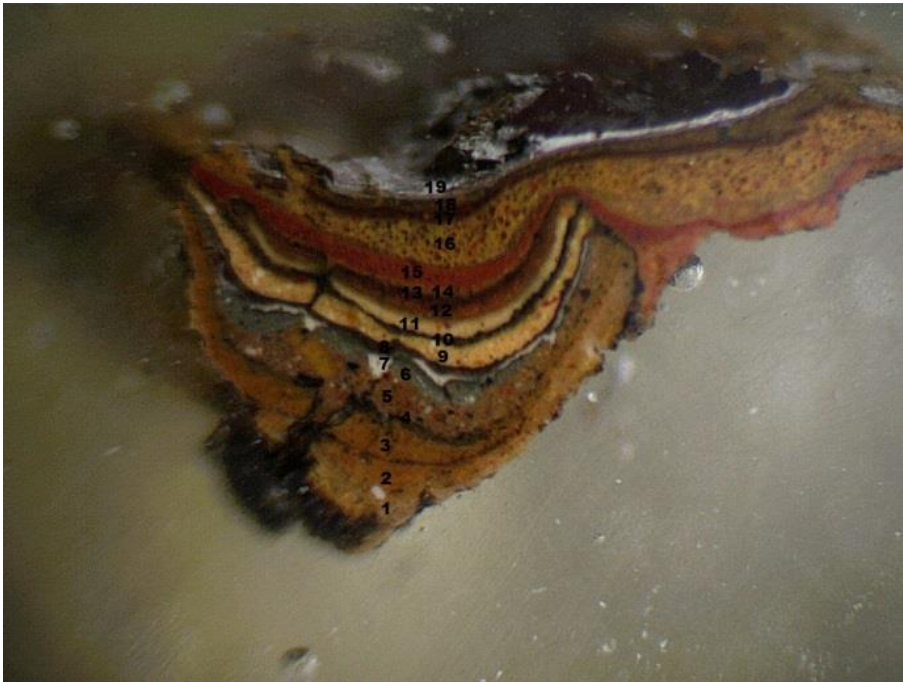
STOLARKA DRZWIOWA:

ODKRYWKI NA DREWNIIE:

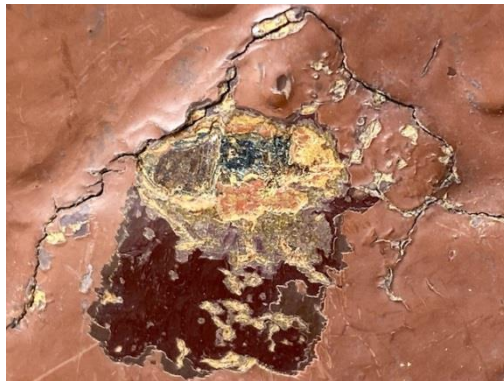
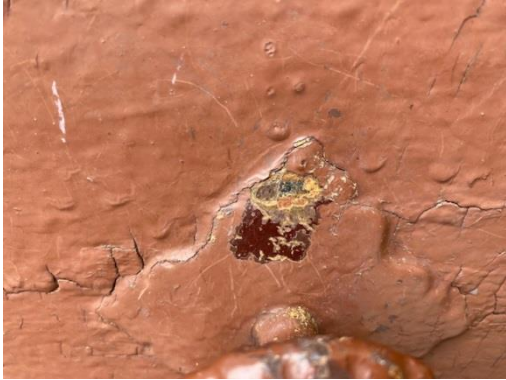
PRÓBKA NR 18.

Stolarka drzwiowa północnej kruchty. W przekroju widoczne liczne warstwy malarskie.

W najstarszej warstwie widoczna ugrowa kolorystyka farby założonej na drewno. Może to być oryginalna kolorystyka, która nawiązywała do kolorystyki piaskowca, z którego wykonano portale.

ODKRYWKI NA METALU:

W najstarszej warstwie ciemna kolorystyka farby olejnej, zielono - błękitna (turkusowa).

ELEWACJA ZACHODNIA, STRONA POŁUDNIOWA:

ELEWACJA ZACHODNIA, WEJŚCIE DO KRUCHTY PÓŁNOCNEJ – COKÓŁ:

W odkrywce widoczny pierwotny tynk z jasną kolorystyką bieli i liczne nawarstwienia w postaci cementowej zacierki, białych warstw malarskich i tynku wierzchniego, cementowego.

ELEWACJA PÓŁNOCNA WEJŚCIA GŁÓWNEGO KOŚCIOŁA – COKÓŁ:

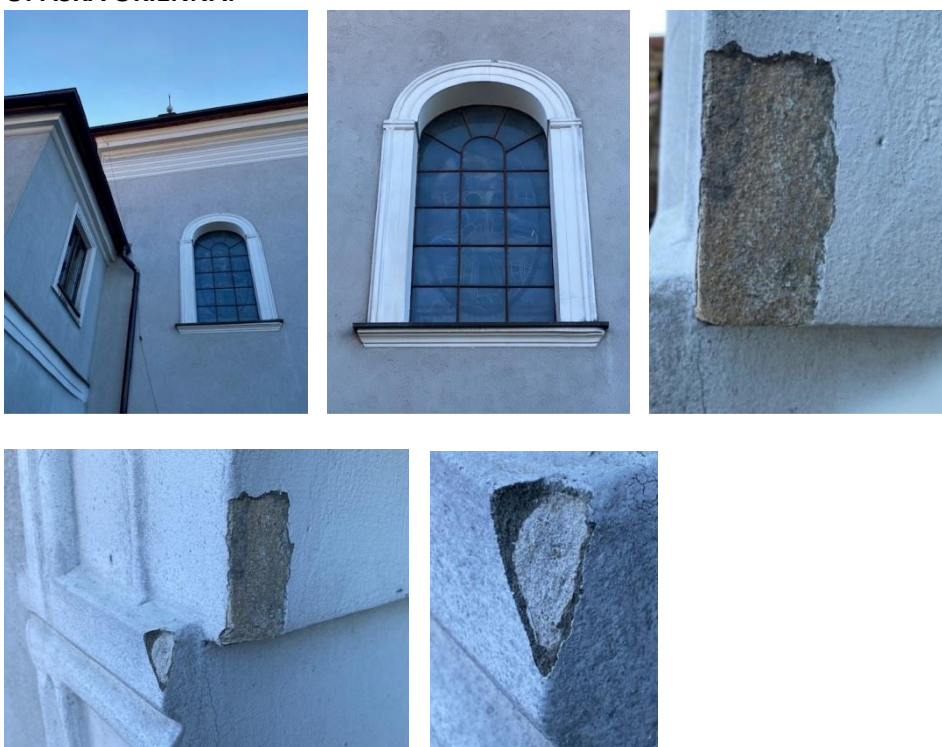

W odkrywce i jej poszerzeniu widoczny pierwotny tynk z jasną warstwą białego wymalowania oraz wtórne nawarstwienia.

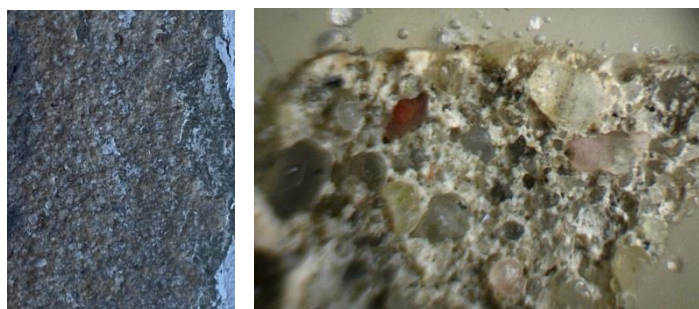
ELEWACJA PÓŁNOCNA:

OPASKA OKIENNA:

W odkrywce wyraźnie widoczny jest pierwotny tynk, warstwa malarska w kolorze bieli i wtórna warstwa cementowego tynku malowan abiałymi farbami.

PRÓBKA NR 14. Opaska okienna.

W naszlifie widoczna jest przeświecalna ugrowa warstw

ELEWACJA ZACHODNIA, STRONA POŁUDNIOWA::

PORTAL KAMIENNY (PIASKOWIEC), POŁUDNIOWY – WEJŚCIE DO KRUCHTY:

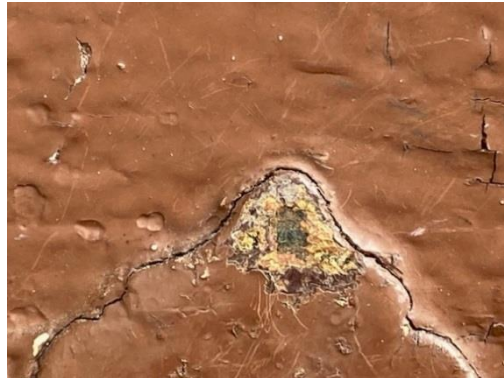

STOLARKA DZRWIOWA:

ODKRYWKI NA DREWNIIE:

ODKRYWKI NA METALU:

NISZA PONAD PORTALEM POŁUDNIOWYM:

PRÓBKA NR 6.

Gzyms nad niszą. W przekroju widoczne cztery warstwy:

- 1 - tynk mineralny, żółto-różowawy w odcieniu, z kruszywem o różnej frakcji,
- 2 – cienka warstwa bieli,
- 3 – jasny tynk,
- 4 – biała warstwa malarska.

PRÓBKA NR 7.

Opaska niszy, góra.

W przekroju cztery warstwy:

- 1 - tynk mineralny, żółto-różowawy w odcieniu, z kruszywem o różnej frakcji (widoczne okruchy ugru i czerwieni na spodzie),
- 2 – cienka warstwa bieli,
- 3 – jasny tynk,
- 4 – biała warstwa malarska.

Obecność czerwonych cząstek w próbkach pozwala przypuszczać, iż ich kolorystyczne opracowanie tych powierzchni było odmienne od pozostałych. Na archiwalnej fotografii widoczna jest ciemniejsza kolorystyka tych detali architektonicznych. Prawdopodobnie kolorystyką nawiązano tu do portali wykonanych z piaskowca.

PRÓBKA NR 9.

Rzeźba drewniana. W przekroju zidentyfikowano pięć warstw:

- 1 – drewno, na powierzchni widoczne ciemne naloty, zabrudzenia,
- 2 – mleczna, przeświecalna warstwa,
- 3 – biała warstwa malarska,
- 4 – żółta warstwa,
- 5 – beżowa warstwa.

Obecność nawarstwień bezpośrednio na drewnie sugeruje, iż rzeźba nie była malowana.

GYZMYS ELEWACJI ZACHODNIEJ, STRONA POŁUDNIOWA:

PRÓBKA NR 1.

Elewacja południowa, gzyms dolny – góra.

Tynk mineralny z piaskiem o różnej granulacji, widoczne ziarna wapna, kolor ciepły – żółto-różowawy, bardzo kruchy, niska wytrzymałość. Próbka uległa rozwarstwieniu w trakcie wykonywania naszlifu.

W naszlifie pięć warstw:

- 1 – tynk,
- 2 – zabrudzenia,
- 3 – biała warstwa malarska,
- 4 – tynk,
- 5 – biała warstwa malarska.

PRÓBKA NR 2.

Ściana między gzymsami.

Wierzchni tynk, współczesny, z fakturą. W trakcie preparowania próbki wierzchnie warstwy odspoiły się, naszlifowano z warstw położonych na spodzie.

- 1 – tynk mineralny, żółto-różowawy w odcieniu, z kruszywem o różnej frakcji,
- 2 – cienka warstwa bieli,
- 3 – jasna warstwa tynku (?),
- 4 – szary tynk cementowy.

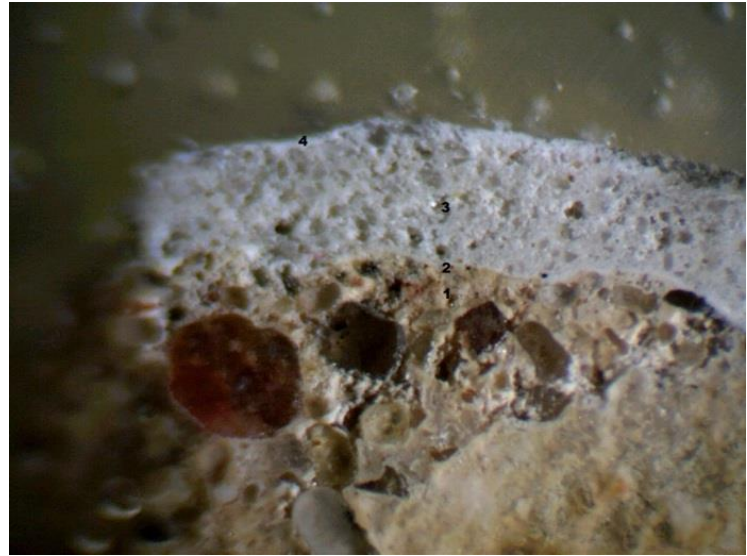
Wykonano również naszlif odszponowanego tynku wierzchniego:

PRÓBKA NR 3.

Gzyms górny.

- 1 - tynk mineralny, żółto-różowawy w odcieniu, z kruszywem o różnej frakcji,
- 2 – biała warstwa malarska,
- 3 – jasny tynk,
- 4 – jasna warstwa malarska, wierzchnia (obecnie zabrudzona, popękana)

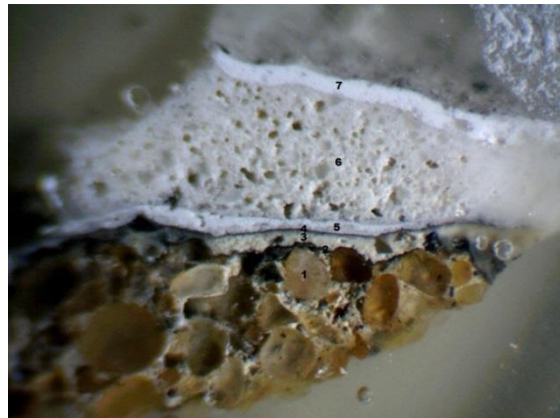

PRÓBKA NR 4.

Gzyms górny, narożnik.

W naszlifie zaobserwowano 7 warstw:

- 1 - tynk mineralny, żółto-różowawy w odcieniu, z kruszywem o różnej frakcji,
- 2 – cienka warstwa zabrudzeń,
- 3 – jasnożółta warstwa,
- 4 - cienka warstwa zabrudzeń,
- 5 – biała warstwa malarska,
- 6 – jasny tynk,
- 7 - biała warstwa malarska.

PRÓBKA NR 4 A.

Gzyms górny, narożnik.

W naszlifie zaobserwowano 4 warstwy:

- 1 - tynk ciemny (cementowy?),
- 2 - beżowa,
- 3 - ugrowa,
- 4 - biała

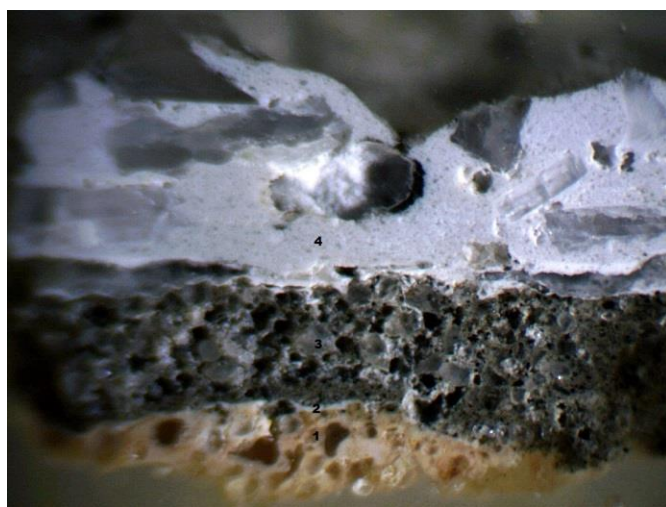
Warstwa ugrowa jest najprawdopodobniej wtórna i powtarza się w kilku miejscach elewacji. Założona jest na innym tynku niż w pozostałych próbkach. Jest to szary tynk cementowy, który występuje jako warstwa wtórna w większości próbek.

PRÓBKA NR 5.

Ściana między gzymsami, narożnik.

W naszlifie zaobserwowano 4 warstwy:

- 1 - tynk mineralny, żółto-różowawy w odcieniu, z kruszywem o różnej frakcji,
- 2 – cienka warstwa bieli,
- 3– szary tynk cementowy,
- 4 – tynk wierzchni „baranek”.

ELEWACJA POŁUDNIOWA WEJŚCIA GŁÓWNEGO KOŚCIOŁA – COKÓŁ:

PRÓBKA NR 10.

Narożnik cokółu z bardzo twardą zaprawą pierwotnego narzutu.

W naszlifie zaobserwowano 3 warstwy:

- 1 - różowa,
- 2 – biała,
- 3 - tynk cementowy

Różowa barwa pojawia się w odkrywkach ścian wykonanych w partii cokółowej budynku.

ELEWACJA POŁUDNIOWA WEJŚCIA GŁÓWNEGO KOŚCIOŁA – ŚCIANA:

PRÓBKA NR 11.

Narożnik cokołu z bardzo twardą zaprawą pierwotnego narzutu.

W odkrywce i naszlifie analogiczne warstwy jak w próbce nr 10:

W odkrywce analogiczny układ warstw partii cokołu. W naszlifie trudny do ustalenia.

W odkrywkach cokołu analogiczny układ warstw. Wykonane nawierty w przyziemi elewacji.

Zniszczenia i odkrywki opaski niszy dolnej w elewacji wschodniej.

Odkrywki opaski niszy dolnej w elewacji wschodniej. Jasna kolorystyka ciepłej bieli na tynku.

Odkrywki ściany wschodniej zakrystii i kolejny zaobserwowany odwiert w przyziemiu.

Odkrywki gzymsu pod obróbką blacharską z białymi warstwami wymalowań na najstarszym tynku.

WYNIKI BADAŃ:

W odkrywkach widoczny jest oryginalny tynk barwy ugrowej z cienką warstwą malarską. We wszystkich obserwowana jest jasna kolorystyka bieli w różnych, ciepłych odcieniach. Tynk ma ciepłą, ugrową barwę i jest zróżnicowany pod względem kruszywa. W próbkach zaprawy tynkarskiej stwierdzono spoiwo mineralne. Główny składnik wypełniacza to kwarc o różnej wielkości ziaren, raczej dużej i różnym stopniu obtoczenia, niewyselekcjonowany oraz pozostałe składniki: skalenie, niezidentyfikowane minerały ciemne, materiały ilaste. Nie określono stosunku spoiwa do wypełniacza. Detale architektoniczne wykonane są z mocnej zaprawy o mniejszym ziarnie kruszywa i mocniejszym spiwie mineralnym. Tynki założone na płaszczyznach elewacji posiadają ziarno wypełniacza większe i słabsze spoiwo mineralne, są kruche. Tynki elewacji założone na ceglany budulcu kościoła są słabe, osypujące się, a na ich powierzchni znajduje się wiele wtórnych nawarstwień, w tym cementowych, akrylowych i wykonanych farbami emulsyjnymi. Ostatnią warstwę, obecną, stanowi tynk akrylowy „baranek” założony na siatkach budowlanych i profilach aluminiowych. Warstwa ta ma silną tendencję do odspajania się od poprzednich, które są zróżnicowane. Dominujący jest tu tynk i zacierka cementowa. Są mocne i ciemne, szare w kolorystyce, założone w różnych grubościach warstw, gładko. Wtórne nawarstwienia zacierają formę profili, które pierwotnie posiadały ostrzejszą formę, są obecnie wyoblone. Każda z kolejnych warstw malarskich, w tym wapiennych i farb emulsyjnych posiada białą kolorystykę, w różnych odcieniach.

Srolarka drzwiowa z dużym prawdopodobieństwem malowana była w kolorystyce nawiązującej do piaskowca.

Tynki elewacji są zróżnicowane, obecne zabrudzone powierzchniowo z wykwitami mikroorganizmów, spękanne, odspajające się. W związku z charakterem wtórnych nawarstwień warstw elewacji i obecnego jej opracowania określenie pierwotnego jej opracowania było utrudnione i nie dało zadowalających rezultatów.

Określenie pierwotnego opracowania elewacji kościoła będzie możliwe po usunięciu wtórnych nawarstwień, podczas wykonywania prac w obiekcie.

4. Wnioski i założenia konserwatorskie.

W oparciu o liczne odkrywki stratygraficzne, wykonane podczas badania „in situ” obiektu oraz obserwacje próbek w naszlifach, stwierdzono, iż pierwotnie elewacja była tynkowana i malowana. W większości badanych miejsc stwierdzono obecność białych powłok w najstarszej warstwie na tynku. Nie we wszystkich odkrywkach i próbkach elewacji stwierdzono analogiczny układ warstw i rodzajów zapraw i tynków. Pozwala to przypuszczać, iż oryginalny tynk nie zachował się na całej powierzchni. Na tym etapie nie jest jednak możliwe określenie jego zakresu.

Szersze badania są bardzo trudne do wykonania ze względu na bardzo mocny i założony w grubej warstwie tynk cementowy i akrylowy na siatce. Konieczne jest rozszerzenie badań na etapie realizacji zadania. Po skuciu tynków wtórnych możliwe będzie dokładne zbadanie zachowanej substancji zabytkowej.

Obróbka blacharska i żwirów wokół kościoła na etapie wstępnych badań i z punktu widzenia konserwatora nie budzą zastrzeżeń. Konieczne jest jednak przeprowadzenie analiz dotyczących zawilgocenia piwnic – krypt kościoła i ścian krucht oraz nawy wewnątrz kościoła, do znacznej ich wysokości.

Głównym założeniem konserwatorskim w przypadku elewacji kościoła jest usunięcie wtórnych nawarstwień, a przez to poprawa jego architektonicznej formy obiektu zabytkowego. Celem musi być przywrócenie wszelkich wartości historycznych i estetycznych. Zakłada się powrót do pierwotnego, gładkiego opracowania powierzchni tynku i kolorystyki elewacji. Z wykonanych wstępnie odkrywek i obserwacji próbek w naszlifach, jak również z odkrywek naturalnych wynika, że pierwotną kolorystykę stanowiła biel w ciepłym odcieniu. Nie udało się jest jednoznacznie stwierdzić, czy w najstarszej ekspozycji kolorystycznej elewacji detal architektoniczny był wyróżniony poprzez jaśniejszą kolorystykę. Na zdjęciach archiwalnych jest to wyraźnie widoczne. Na tym etapie badań stwierdzono w najstarszych warstwach biel, bez wyróżnienia intensywności barw w detalach architektonicznych. Po skuciu tynków wiedza na temat najstarszych dyspozycji kolorystycznych elewacji będzie pogłębiona i wówczas możliwe będzie jej określenie z ustaleniem kolorystyki w bieżącej renowacji elewacji kościoła.

Prace konserwatorskie powinny zmierzać przede wszystkim do powstrzymania degradacji oryginalnych wypraw tynkarskich, które muszą zostać zachowane. W procesie konserwatorskim wskazane jest usunięcie wszystkich wtórnych nawarstwień, przeprowadzenie konserwacji i restauracji tynków oryginalnych i muru kościoła. Jeśli jednak nie będzie możliwe ich pełne odsłonięcie, zostaną zachowane pod warstwą napraw tynkiem cementowym, które są bardzo mocno związane z pierwotnymi. Tynk akrylowy na siatce i aluminiowe profile należy bezwzględnie usunąć z obiektu zabytkowego. Niedopuszczalne jest ich stosowanie w architekturze zabytkowej.

Wtórne powłoki należy oczyścić mechanicznie, przy użyciu młotków, dłut kamieniarskich, noży szewskich itp. Należy przy tym zachować szczególną ostrożność, ponieważ podczas wykonywania badań stwierdzono rozwarstwienia i odspojona oryginalnego tynku od podłoża. Zaprawa i tynk są zdeintegrowane, miejscami bardzo kruche. Po wykonaniu dokumentacji fotograficznej i opisowej, badań laboratoryjnych (spoiwa i wypełniacze w zaprawie i tynku) oraz wzmocnieniu i zabezpieczeniu odsłoniętego muru i tynku pierwotnego należy założyć nowe tynki, spełniające wszelkie wymogi stosowania w obiektach zabytkowych. Tynki mogą być barwione w masie, bądź pokryte odpowiednia dla nich farbą. Użyte materiały i metody ich stosowania w obiekcie oraz ostateczne opracowani powierzchni elewacji z kolorystyką zatwierdza, po wykonaniu prób, WUOZ w Łodzi.

Portale w elewacji zachodniej, wykonane z piaskowca, należy w pełni odrestaurować. Zachowana stolarka drzwiowa krucht bocznych była najprawdopodobniej malowana w kolorystyce piaskowca i po usunięciu wtórnych nawarstwień, napraw stolarskich i wzmocnieniu strukturalnym, konieczne jest podjęcie decyzji o sposobie przeprowadzenia prac restauratorskich, a przede wszystkim sposobie opracowania jej powierzchni. Wskazane jest malowanie jednobarwne w najstarszej zachowanej kolorystyce (piaskowiec) z malowaniem metaloplastyki, w postaci uchwyty, na których stwierdzono ciemną barwę turkus. Wtórna stolarka drzwiowa głównego wejścia zakłóca spójny, estetyczny wygląd zabytkowej formy trzech portali elewacji. Docelowo wskazana jest jej wymiana na nową, zaprojektowaną i wykonaną na podstawie zachowanej stolarki drzwi bocznych krucht. Projekt zatwierdzony przez WUOZ w Łodzi.

Drewniane rzeźby były najprawdopodobniej eksponowane bez powłok malarskich. Na najstarszej archiwalnej fotografii widoczne są ciemne nisze i opaski nisz z rzeźbami. Wyglądają na analogiczne w kolorystyce jak portale z piaskowca. Na tym etapie badań nie stwierdzono obecności kamienia (piaskowca), czy ciemnych warstw malarskich w opaskach. Na fotografii mają one również nieco odmienne profilowanie i nie posiadają gzymsu pod parapetem. Podczas prowadzenia prac w obiekcie należy wnikliwie potraktować ten temat i zastanowić się nad zasadnością podobnego rozwiązania kolorystycznego w bieżących pracach przy elewacjach.

Rzeźba Marii powinna być eksponowana w kolorystyce naturalnego kamienia, podobnie daszek ponad portalem głównym.

Metalowe elementy ślusarki należy odpowiednio odrestaurować z wymianą zniszczonego szklenia.

Montaż jakichkolwiek elementów dodatkowych na elewacji zabytkowego kościoła należy ustalać z WUOZ w Łodzi.

5. Program prac konserwatorskich

Przed przystąpieniem do tworzenia programu prac konserwatorskich i restauratorskich wykonano szereg zdjęć dokumentujących stan zachowania obiektu, wykonano odkrywki i pobrano materiał badawczy celem zdobycia jak najszerszej wiedzy na temat substancji zabytkowej. Wiedza ta posłużyła do opracowania programu prac, ustalania materiałów i metod stosowanych podczas prac. Program prac może ulegać jednak zmianą, podczas wykonywania konserwacji i restauracji w obiekcie zabytkowym, w miarę dokładniejszego jego poznawania. Nowe okoliczności powstałe w wyniku prowadzonych prac, powodujące odstępstwa od założonego programu prac, należy konsultować z WUOZ. Wszystkie etapy prac muszą być dokumentowane. W tym celu należy prowadzić dokumentację opisową i fotograficzną. Prace powinny być prowadzone przez doświadczonych wykonawców, w konsultacji z konserwatorem zabytków. Podczas prac należy stosować materiały wiodących firm konserwatorskich (np. KEIM, REMMERS). Stosowane materiały i technologie muszą spełniać wymagania techniczne, normowe, estetyczne i użytkowe, posiadać stosowane atesty, aprobaty, certyfikaty zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Po zakończeniu prac należy sporządzić dokumentację powykonawczą.

Wszystkie prace powinny być wykonane ze względów technologicznych przy temperaturze minimalnej powyżej +5 °C. Należy przestrzegać zaleceń producenta danego materiału zawartych w kartach technicznych. Wszelkie powłoki barwne stosowane na elewacji należy zatwierdzić, po wykonaniu prób, z WUOZ w Łodzi.

Głównym założeniem konserwatorskim jest usunięcie szkodliwych nawarstwień, a przez to poprawa formy architektonicznej kościoła i stanu zachowania. Zakłada się powrót do kolorystyki pierwotnej elewacji. Z wykonanych wstępnie odkrywek, jak również z odkrywek naturalnych wynika, że pierwotną kolorystykę stanowiła bardzo jasna, ciepła w temperaturze barwa białej farby. Pierwotnie elementy architektoniczne w postaci gzymsów i opasek opracowane były analogicznie do gładkich wypraw tynku elewacji. Na archiwalnej fotografii widoczna jest jaśniejsza ekspozycja barwna detali architektonicznych, podobnie jak obecnie. Całość eksponowana była, zatem, przez długi czas w bardzo jasnej kolorystyce. Na obecnym etapie badań możliwe jest jedynie potwierdzenie obecności na elewacji takiej właśnie dyspozycji barwnej. Konieczne jest na etapie wykonania prac renowacyjnych elewacji, przede wszystkim po usunięciu wtórnych tynków, określenie pierwotnej kolorystyki. Podczas komisji w obiekcie bezwzględnie należy przedstawić stanu zachowania tynków i wyniki analiz pierwotnego opracowania z WUOZ w Łodzi. Po wykonaniu prób końcowego opracowania elewacji przedstawić do akceptacji przez tenże urząd.

Docelowo wskazane jest również zaprojektowanie i wykonanie nowych drzwi głównych i przedłożenie projektu do zatwierdzenia WUOZ w Łodzi. Swoją formą powinny nawiązywać do drzwi krucht bocznych.

ELEWACJE:

1. Wykonanie szczegółowej dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania.
2. Wskazana jest rozbiórka dostawionej do elewacji konstrukcji zadaszenia zejścia do piwnic - krypt wraz ze schodami. Zaproponowanie i wykonanie nowego rozwiązania zejścia do pomieszczeń.
3. Ustawienie rusztowań i dokładna ocena zniszczeń elewacji.
4. Zabezpieczenie otworów okiennych przed etapem czyszczenia przez oklejenie taśmami, foliami polietylenowymi i miękkimi płytami pilśniowymi, dociętymi do kształtu okien.
5. Demontaż rzeźb z nisz elewacji. Przewiezienie do pracowni konserwatorskiej i po przeprowadzeniu ich konserwacji i restauracji oraz elewacji ponowny montaż. Konserwacja i restauracja zgodnie z opracowanym programem prac.
6. Zabezpieczenie kamiennych detali i tablic. Konserwacja i restauracja elementów kamiennych pozostawionych w elewacji zgodnie z opracowanym programem prac.
7. Analiza i rozszerzenie badań zawilgoconych murów i tynków. Ma to zasadnicze znaczenie w opracowaniu odpowiedniego projektu odwilgacania budynku.
8. Opracowanie odpowiedniej izolacji oraz systemu odprowadzania wody z budynku przez specjalistów, w konsultacji z WUOZ w Łodzi.
9. Ocena stanu zachowania więźby dachowej.
10. Ocena stanu zachowania dachu i pokrycia dachowego.
11. Ocena obróbek blacharskich i systemu odprowadzania wody z dachu.
12. Ocena stanu zachowania i drożności wentylacji.
13. W trakcie remontu elewacji należy schować pod nową wyprawą tynkarską wszelkie instalacje niskoprądowe znajdujące się na elewacjach. Ewentualne skrzynki instalacyjne oraz kratki wentylacyjne należy dostosować do kolorystyki elewacji. Prowadzenie przewodów zewnętrznie i montaż skrzynek instalacyjnych powinien być estetyczny i możliwie najbardziej ukryty. Montaż wszystkich dodatkowych elementów (np. skrzynki instalacyjne, megafony, płyty inskrypcyjne) należy konsultować z WUOZ w Łodzi
14. Oświetlenie budynku powinno wyeksponować jego bryłę i być dostosowane do zabytkowego charakteru budynku.
15. Oczyszczenie pierwotnej powierzchni tynków na powierzchniach płaskich oraz powierzchniach detali architektonicznych (szczególnie ostrożnie) z zacierki cementowej i pozostałych

nawarstwień metodą mechaniczną z użyciem narzędzi, metodą strumieniowo – ścierną pólsuchą z mgłą wodną w systemie Rotec firmy Remmers lub CePe, agregatem SV58 lub agregatem Schmidt, z odpowiednio dobranym ścierniwem – drobny piasek kwarcowy lub elektrokorund. Metoda ta poprzez zastosowanie płynnej regulacji ciśnienia oraz możliwości wykorzystania różnych kruszyw pozwala na bezpieczne oczyszczanie powierzchni bez ryzyka uszkodzenia. Po zabiegu czyszczenia pozostałe ścierniwo powinno zostać usunięte, a powierzchnia elewacji zmyta jedynie niewielką ilością wody.

16. Ostrożne, ręczne doczyszczanie, szczególnie detali architektonicznych przy pomocy młotków, dłut kamieniarskich, noży szewskich i skalpeli.
17. Usunięcie, poprzez odkucie wszystkich wadliwych uzupełnień w tym zatarć cementowym szlamem, ręcznie przy użyciu młotków i metalowych dłut kamieniarskich. Usuwanie zatarć należy przeprowadzić z dużą ostrożnością tak, aby nie uszkodzić pierwotnego tynku.
18. Dezynfekcja cegieł, tynków i kamiennych stopni wejścia w miejscach porażonych korozją biologiczną np. z użyciem preparatu Biocid BFA firmy Remmers lub równoważnych.
19. Po usunięciu wtórnych nawarstwień z elewacji przeprowadzenie wnikliwej analizy substancji pierwotnej celem określenia oryginalnej kolorystyki. Podczas prowadzenia badań nie było to możliwe ze względu na ilość i jakość nawarstwień, w tym założonych na elewację siatek pod narzut tynku czy aluminiowych listew. Trudny był również do ustalenia zakres ewentualnych późniejszych reperacji elewacji, wykonanych przed ostatnim narzutem tynków akrylowych.
20. Podklejenie odspojeń zachowanych tynków od podłoża zaprawą np. Ledan TB1, a drobnych spękań roztworem wodnym żywicy Primal AC33.
21. Skucie najbardziej zdeintegrowanych fragmentów tynku. Jeśli będzie to konieczne oczyszczenie z wykuciem zdeintegrowanych fug i cegieł, osuszenie, naprawa i wzmocnienie muru.
22. Wykonanie niezbędnych prac murarskich np. wymiana niektórych zniszczonych cegieł, przemurowania obluzowanych cegieł. Do prac murarskich zostanie zastosowana cegła pełna, bez wad i pęknięć, o odpowiednim stopniu wypalenia, dobrej jakości (dobrze wypalona, bez dużych spękań i lalek). Należy użyć cegły dobranej rozmiarem do cegły użytej pierwotnie. W razie potrzeby cegły należy dociąć na pożądany wymiar. Przemurowanie należy wykonać na zaprawie wapienno – piaskowej z niewielką ilością białego cementu, z zachowaniem wiązania wątku. Przed murowaniem należy cegły namoczyć w wodzie, aby nie odciągały wody z zaprawy, ponieważ osłabia to wytrzymałość muru.
23. Wykonanie napraw obróbek blacharskich, zgodnie z planami inwestycyjnymi.
24. Wykonanie tynków renowacyjnych, odsalających w przyziemiu (np. Remmers).
25. Wypełnienie płytkich rys w tynku, po wcześniejszym ich przeżyłowaniu w kształcie litery V, zaprawą elastyczną o niskim skurczu wiązania np. Sto Rissfuller fein firmy Sto lub równoważną.

26. Wzmocnienie strukturalne osłabionych partii oryginalnych tynków np. preparatem krzemoorganicznym KSE 100 firmy Remmers lub równoważnym, metodą nasycania pędzlem do momentu wysycenia materiału. Po zabiegu należy wstrzymać się z wykonywaniem kolejnych zabiegów przez okres około 3 tygodni w celu zakończenia procesu krystalizacji krzemionki.
27. Uzupełnianie ubytków i rekonstrukcja brakujących wypraw zaprawami dobranymi do tynków oryginalnych (np. Remmers, Keim, itp.).
28. Uzupełnianie i rekonstruowanie detali architektonicznych w zaprawie analogicznej z zakładaną na elewację. Przy większych fragmentach należy ukształtować ich formę przez „wyciągnięcie” profili lub wykonanie odlewów.
29. Wybór odpowiednich tynków i kolorystyki elewacji w konsultacji z WUOZ w Łodzi, po wykonaniu prób na elewacji.
30. Wykonanie nowych tynków elewacji (np. Keim, Reemers, Baunit itp.) Pozostawienie elewacji w barwionym w masie tynku lub wykonanie powłok malarskich, po wykonaniu i zatwierdzeniu kolorystyki przez WUOZ w Łodzi. Po związaniu i dobrym wyschnięciu wszystkich tynków (min. okres ok. 2 tygodni przy dobrej suchej pogodzie) dwukrotne pomalowanie ścian farbą silikonową Historic Lasur firmy Remmers, Soldalit firmy KEIM lub równoważnej. Farby są hydrofobowe, więc nie ma potrzeby wykonania dodatkowego zabiegu hydrofobizacji. Farby nie należy kłaść w większej liczbie warstw. Efekt prześwitywania podłoża oraz powstawanie powierzchni słabo kryjącej przy użyciu farby Remmers jest efektem pożądanym i nie stanowi wady. Ostateczne rozwiązanie kolorystyki poprzedzone powinno być wykonaniem prób na elewacji w trakcie prowadzonych prac przy obiekcie. Na etapie projektowym do rekonstrukcji koloru elewacji proponuje się kolorystykę bieli w ciepłych odcieniach.

ŚLUSARKA, OKNA:

1. Usunięcie luźnych produktów korozji – chemicznie lub mechanicznie.
2. Oczyszczenie powierzchni metalu – pasty na bazie kwasu ortofosforowego z dodatkiem inhibitora oraz pasty zobojętniające.
3. Oczyszczenie szkła ogólnie dostępnymi preparatami powierzchniowo czynnymi.
4. Wykonanie powłoki ochronnej zapobiegającej dalszemu korodowaniu metalu farbą z dodatkami inhibitora korozji w kolorze czerni.

STOLARKA DRZWIOWA:

1. Demontaż skrzydeł stolarki drzwiowej podczas prowadzonych prac przy elewacji.
2. Przewiezienie skrzydeł drzwiowych do pracowni i po przeprowadzonej konserwacji i restauracji ponowny montaż w portalu.
3. Oczyszczanie drewna z warstw wtórnych farb olejnych środkami do usuwania tego rodzaju powłok (np. Scansol) lub opalarką.
4. Po usunięciu wtórnych powłok należy ocenić stan zachowania i zakres prac dobierając odpowiednie materiały i metody pracy.
5. Dezynfekcja i dezynsekcja drewna.
6. Impregnacja i utwardzenie drewna odpowiednimi preparatami.
7. Wymiana wtórnych i najbardziej zniszczonych elementów (jedynie w koniecznym zakresie).
8. Uzupełnienie ubytków drewna w stolarce (flekowanie, żywice epoksydowe i akrylowe - szpachlówki do drewna).
9. Zabezpieczenie antykorozyjne odsłoniętych elementów metalowych. Uzupełnienie warstwy malarskiej na metaloplastyce uchwytów odpowiednimi farbami przeznaczonymi do metalu.
10. Po ocenie stanu zachowania powierzchni drewna malowanie powierzchni zgodnie z najstarszą znajdującą się na drewnie warstwą, w kolorystyce piaskowca, farbą przeznaczoną do drewna, w macie (np. Tikkurila) lub olejów czy bejc w kolorystyce naturalnego drewna z widocznym usłojeniem. Sposób opracowania powierzchni i kolorystyka bezwzględnie powinny zostać uzgodnione i zatwierdzone przez WUOZ w Łodzi.
11. Wskazana wymiana drzwi głównych. Rekonstrukcja na podstawie zachowanych skrzydeł stolarki drzwiowej portali krucht bocznych.
12. Wykonanie powykonawczej dokumentacji konserwatorskiej.

KAMIEŃ:

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania.
2. Demontaż rzeźby kamiennej wraz z postumentem do prac prowadzonych w pracowni i po ich wykonaniu ponowny montaż w obiekcie.
3. Mechaniczne usunięcie z powierzchni luźno zalegających zanieczyszczeń i nawarstwień farb oraz uzupełnień w postaci kitów przy użyciu miękkich szczotek, skalpeli i pędzli.
4. Zdezynfekowanie powierzchni obiektu odpowiednio dobranym preparatem biobójczym np.: Prewentol RI 80 lub Lichenicyde firmy Bresciani bądź Adolit M firmy Remmers, lub środkami równoważnymi. Zaaplikowany preparat biobójczy należy pozostawić na powierzchni kamienia, co najmniej na okres 24 godzin.

5. Lokalne wzmocnienie zdeintegrowanych obszarów kamienia przez nasycenie hydrofilowym środkiem krzemooorganicznym na bazie estrów kwasu krzemowego, np. KSE 300 firmy Remmers.
6. Usunięcie ewentualnych wtórnych uzupełnień przy zastosowaniu kontrolowanych metod mechanicznych.
7. Wykonanie prób doczyszczania powierzchni kamienia z nawarstwień integralnie związanych z podłożem: metody chemiczne (min. niskoprocentowe, wodne roztwory kwasu fluorowodorowego, gotowe preparaty na bazie HF, preparaty powierzchniowoczynne stosowane do czyszczenia substancji mineralnych); metody fizyczne (agregat termociśnieniowy – parownica); w przypadku trudno usuwalnych ciemnych nawarstwień dozwolone jest kontrolowane wykorzystanie metod mechanicznych (łagodne materiały ściernie o odpowiednio dobranych gradacjach)
8. Wykonanie zabiegu odsalania przy zastosowaniu metody migracji soli rozpuszczalnych w wodzie do rozszerzonego środowiska. Kompres odsalający złożony z kilku warstw ligniny nasyconych wodą destylowaną należy pozostawić do całkowitego wyschnięcia.
9. Uzupełnienie ubytków i wykonanie rekonstrukcji przy użyciu mineralnych zapraw renowacyjnych o odpowiednio dostosowanej porowatości, frakcji oraz zabarwieniu.
10. Obróbka uzupełnień (metody mechaniczne) z uwzględnieniem faktury oryginału.
11. Hydrofobizacja kamienia w celu zabezpieczenia jego powierzchni przed wpływem wilgoci atmosferycznej. Do wykonania zabiegu proponowane jest użycie krzemooorganicznego preparatu hydrofobowego np. Funcosil SNL firmy Remmers. Zabieg impregnacji należy przeprowadzić na suchym i oczyszczonym kamieniu.
12. Dozwolone jest scalenie barwne odbiegających kolorystycznie fragmentów piaskowca i wapienia techniką laserunkową w oparciu o metodą lokalnie nanoszonego retuszu zachowawczego przy zastosowaniu nisko kryjących (laserunkowych) farb krzemianowych o odpowiedniej paroprzepuszczalności i kolorze.
13. Wykonanie powykonawczej dokumentacji konserwatorskiej.

RZEŻBY DREWNIANE:

1. Demontaż rzeźb.
2. Transport do pracowni konserwatorskiej.
3. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania.
4. Działania biobójcze: antygrzybiczne (Lichenicida 264 prod. Bresciani) oraz zwalczające drewnojady (Xylotox).

5. Analiza zachowanego oryginału z pogłębieniem badań stratygraficznych oraz ewentualnym pobraniem próbek do badań stratygraficznych oraz chemicznych w celu ustalenia pierwotnej techniki opracowania powierzchni drewna.
6. Wstępne oczyszczenie z powierzchniowych zabrudzeń.
7. Próby oczyszczania z przemalowań. Porównanie skuteczności usuwania wtórnych nawarstwień metodą mechaniczną (skalpele) i metodą chemiczną (kompozycje rozpuszczalników, preparaty do usuwania powłok olejnych).
8. Usunięcie przemalowań.
9. Impregnacja strukturalna drewna poprzez wprowadzenie 10-15% roztworu Hekolu I 50 lub Paraloidu B -72 w strukturę drewna rzeźby metodą iniekcji w otwory wylotowe owadów.
10. Wzmocnienie i stabilizacja łączy drewna włóknem szklanym i żywicą poliestrową.
11. Sklejenie pęknięć, uzupełnienie podłoża drewnianego kitem trocinowym. Kleje stolarskie poliwinylowe i poliuretanowe.
12. Ustalenie podczas komisji z WUOZ w Łodzi sposobu opracowania powierzchni. W przypadku stwierdzenia obecności polichromii i podjęciu decyzji o jej zachowaniu i ekspozycji, przeprowadzenie jej konserwacji i restauracji. Podklejenie warstw gruntów i polichromii (środki klejące na bazie akrylanów: Primal AC-33, Lascaux Hydroground 750). Uzupełnienie ubytków gruntów (tradycyjny grunt kredowo-klejowy z dodatkiem środka antyseptycznego). Staranne opracowanie kitów (skalpele, papiery ściernie różnej gradacji). Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej – retusz graficzny. Ostateczny wybór farb retuszarskich uzależniony będzie od techniki wykonania warstwy oryginalnej. Jeśli podczas komisji potwierdzone zostaną wnioski z przeprowadzonych badań o pierwotnej ekspozycji rzeźb bez polichromii, scalenie kolorystyczne drewna lakierobejcami i farbami o spoiwie akrylowym bądź żywicznym.
13. Zabezpieczenie powierzchni odpowiednio trwałymi i odpornymi na ekspozycję w zmiennych warunkach atmosferycznych preparatami np. werniksy, oleje.
14. Transport rzeźby w miejsce ekspozycji.
15. Wykonanie dokumentacji powykonawczej, w tym fotograficznej.

ZALECENIA KONSERWATORSKIE

- podczas prac renowacyjnych należy dążyć do zachowania historycznego charakteru kościoła
- należy usunąć wszystkie wtórne wyprawy tynkarskie i powłoki malarskie starając się jednocześnie zachować tynki pierwotne
- prace konserwatorskie w obiekcie muszą być wykonywane w konsultacji i pod nadzorem konserwatora zabytków
- odstępstwa od zaakceptowanych programów, uzgodnień w trybie roboczym i zasad konserwatorskich skutkować mogą wstrzymaniem prac
- przebieg prac konserwatorskich i budowlanych musi być zrealizowany zgodnie z zatwierdzoną dokumentacją projektową, przy zastosowaniu technologii i materiałów zaakceptowanych przez inwestora, nadzór konserwatorski oraz nadzór budowlany
- technologiczne zabiegi konserwatorskie i budowlane muszą być przeprowadzone w odpowiednich warunkach określonych w kartach technicznych każdego produktu oraz opisach technologii
- projekt kolorystyczny elewacji powinien uwzględniać wyniki badań stratygraficznych, dopuszcza się zmiany tonalne
- kolorystykę, po wykonaniu prób w obiekcie, należy zatwierdzić w WUOZ w Łodzi
- wszelkie instalacje i oświetlenie nie mogą zakłócać estetycznego wyglądu elewacji, instalacje powinny być prowadzone w sposób jak najmniej widoczny, najlepiej podtynkowo.